

VIDÉKFEJLESZTÉSI
MINISZTERIUM

ÚTMUTATÓ

TELEPÜLÉSI MEZŐGAZDASÁGI PROGRAMOK MEGVALÓSÍTÁSÁHOZ
TELEPÜLÉSI ÖNKORMÁNYZATOK VEZETŐI RÉSZÉRE

2012

A kiadvány a Vidékfejlesztési Minisztérium megbízásából és támogatásával készült.

Kiadja:

Vidékfejlesztési Minisztérium, 1055 Budapest, Kossuth Lajos tér 11.

Felelős kiadó:

Dr. Fazekas Sándor, vidékfejlesztési miniszter

Felelős vezető:

Dr. Budai Gyula, parlamenti államtitkár

Témafelelős:

Kontur Tamás, Stratégiai Főosztály

Tartalom

I.	Bevezetés - Miért van szükség Települési mezőgazdasági programra?	7
II.	Települési alapelvek és célok a Nemzeti Vidékstratégia alapján	8
III.	Milyen lépések mentén készítsük el településünk mezőgazdasági programját?	12
IV.	SWOT elemzés készítése a település értékei, adottságai ismeretében	16
V.	A Települési mezőgazdasági program jövőképe, céljainak, ütemezésének, személyi és anyagi feltételeinek meghatározása	18
VI.	Intézkedések, lehetséges programelemek, avagy mit és hogyan célszerű tenni a fejlődés érdekében	22
VII.	Jó példák, jó gyakorlatok	30
	1. „Egy Falu Újraszületik” – Megyer Község Falufejlesztési Tevékenysége	30
	2. „Megújuló Energiaforrások” – Örményes község fűtéskorszerűsítése	33
	3. Best1 – Középiskolások felkészítése a vállalkozói életre a Dél-Alföldön	34
	4. Mátraverebély – A Csodák Földje	37

Köszöntő

A magyar vidéki településeket látogatva, beszélgetve a helyi vezetőkkel és lakosokkal, azt tapasztalom, hogy ahol tisztában vannak saját adottságaikkal, erősségeikkel, ahol ezekre épülő világos településstratégia, települési jövőkép alakult ki, ahol felelősen gazdálkodnak a helyi természeti, gazdasági és emberi értékekkel, ahol a helyi lakosokat bevonják a település fejlesztésébe és összefogva próbálnak választ adni a mai kor kihívásaira, ott a helyi közösségek sikeresebben tudják

elérni kitűzött céljaikat. Meggyőződésem, hogy a siker egyik fontos záloga a helyi vezetés és lakosság folyamatos párbeszéde és együttműködése, a jövőkép rövid és hosszabb távú, elérhető céljainak közös kitűzése és megvalósítása.

Ezzel a kiadvánnyal ezt az együttműködésen alapuló tervezői munkát szeretnénk segíteni gondolatébresztő ötletekkel, hasznos információkkal, a tervezés lehetséges lépéseinek leírásával.

Ajánlom ezt a kiadványt minden településvezetőnek, önkormányzati képviselőnek és a település mezőgazdasági programjában résztvevő további szereplőknek a helyi lakosokkal közösen kitűzött mezőgazdasági célok megvalósításához!

Munkájukhoz sok sikert kívánok!

Budapest, 2012. december 13.

Dr. Fazekas Sándor
vidékfejlesztési miniszter

I. Bevezetés – Miért van szükség Települési mezőgazdasági programra?

A növekvő élelmiszer-, és energiaárak, az egyre nagyobb kiszolgáltatottság, mind többeket ösztönöznek arra, hogy **keressék a biztonságot, az önellátás lehetőségeit**. Ahol élnek még a nagyszülőktől, szülőktől annak idején eltanult gazdálkodási fortélyok, ahol rendelkezésre áll egy örökölt porta, megművelhető földterület, ott a vidéki családokat, közösségeket ezek az értékek arra kell, hogy ösztönözzék, hogy minél inkább megbecsüljék és hasznosítsák a földet, az azon megtermő ízletes terményeket, illetve a tejet, tojást, húst, mézet adó állatokat. Az ilyen családok dönthetnek úgy, hogy **megpróbálják saját erőből előállítani - legalább részben - az élelmiszer- és energiaszükségletüket**. Újraéleszthetik a veteményest, a gyümölcsöst, a virágoskertet, a takarmányost, a baromfiudvart, az ólakat, az istállót, a szérút. Annak idején elődeink úgy tervezték a portát, hogy egész évben képes legyen ellátni a családot mind növényi, mind állati eredetű élelemmel, és a melléktermékek, nyesedékek gondos tárolásával és következetes felhasználásával részben fedezhessék energiaszükségletüket. A családok egykori összetartása és önellátásra törekvése példát adhat a nagyobb, közösségi szintű összefogásra, így akár jelentősen csökkenhet egy-egy település élelmezési, energiaellátási kiszolgáltatottsága, sokan találhatnak újra munkát, megélhetést, mindemellett teret nyerhetnek az igazi értékek, mind természeti, mind emberi, közösségi szempontból.

Ezt szolgálhatja a Települési mezőgazdasági program, amelynek segítségével a település vezetői és lakói képesek lehetnek tudatosan és fenntartható módon megszervezni az élelmiszer- és energiaellátásukat, de részben egyéb használati tárgy szükségleteik kielégítését is. Jelen kiadvány egy ilyen program elindításához ad ösztönzést, és kínál gyakorlati ötleteket a program leendő résztvevői, kivitelezői számára.

II. Települési alapelvek és célok a Nemzeti Vidékstratégia alapján

A települési mezőgazdasági program

A Települési mezőgazdasági program összeállítása a helyi erőforrások feltérképezését, a helyi igényekhez igazított településszintű felhasználhatóságának vizsgálatát, a helyi önkormányzat, lakóközösség, gazdálkodó szervezetek, civilszervezetek hosszú távú, közös céljainak meghatározását, és az azok elérését szolgáló lépések rögzítését jelenti annak érdekében, hogy elindulhasson a település mezőgazdaságra alapozott, fenntartható, társadalmi-gazdasági meg erősítése, fejlesztése.

Helyi adottságok, erőforrások és szükségletek

A programot a helyi természeti adottságokra, a település lakóinak élelmiszer szükségletére, gazdálkodási, történelmi és néphagyományaira, valamint a meglévő helyi erőforrásokra, az épített környezetre, infrastrukturális rendszerekre alapozva, az energiaellátás, közlekedés, ipar, hulladékgazdálkodás szempontjait is figyelembe véve célszerű kidolgozni. A programot úgy érdemes felépíteni, hogy az alapvetően a **helyi erőforrások** felhasználását célozza meg, **helyhez illő megoldásokat** kínáljon, és az eredmények is elsősorban helyben hasznosuljanak. A települések eltérő helyi adottságai miatt nincs egységes „sikerrecept”, mindig a helyi körülményekhez kell igazítani a település fejlesztését, mezőgazdasági programját.

Közösségi összefogás

Fontos, hogy legyen a programnak egy elindítója, „motorja”, egy olyan elhivatott személy, aki képes irányítani, megszervezni a munkát lépésről-lépésre, minél többeket aktivizálva, bevonva a közös cselekvésbe. Fontos ugyanis, hogy a település mezőgazdaságának programszerű fejlesztési folyamatába már a legelején bevonjuk a **helyi lakosokat, gazda(sági) szervezeteket, civilszervezeteket, intézményeket**.

Fenntarthatóság

Csak olyan programot érdemes megvalósítani, ami hosszú távon képes működni, ezért már a tervezéskor rögzíteni kell azokat a szemléleti és módszertani alapelveket célokat is, amelyek a fenntartható módon történő megvalósításához szükségesek. Ezen alapelvek a Nemzeti Vidékstratégiából teljes egészében levezethetőek.

Település szintű célok a Nemzeti Vidékstratégia alapján

1. Tájaink természeti értékeinek, erőforrásainak megőrzése

- A települést körülölelő táj és élővilág sokféleségének fenntartása, a természeti erőforrások, vagyis a talaj és a vízkészletek védelme, mennyiségi és minőségi megőrzésük,
- a környezetbiztonság növelése, a táj és a benne élő, ember együttműködésének helyreállítása,
- a mással nem pótolható biológiai és ökológiai alapok és a jó környezeti minőséget „szolgáltató” környezeti rendszerek megőrzése, fejlesztése.

2. Sokszínű és életképes agrártermelés

Az agrár- és élelmiszergazdaság életképességének növeléséhez, piaci pozícióinak javításához a következő szempontok figyelembevételére ajánlott minden település életében:

- a növénytermesztés és az állattenyésztés egyensúlyának helyreállítása, az állattartás és a nagyobb élőmunka-ráfordítást igénylő növénytermesztési ágazatok ösztönzése,
- a tájfenntartást és az erőforrások megőrzését biztosító, a hazai és a helyi biológiai alapokra támaszkodó gazdálkodás, kiemelten az ökológiai gazdálkodás térnyerésének elősegítése,
- földtulajdonlás védelme, a helyi gazdálkodók érdekében; életképes gazdálkodást biztosító föld- és birtokpolitika megvalósítása, továbbá az alulról szerveződő együttműködések ösztönzése.

3. Élelmezési és élelmiszerbiztonság

Legyen cél az élelmiszerek jó minőségére és sokféleségére törekvő, a hazai és a helyi alapanyagokra támaszkodó, fenntartható, a környezeti szempontokat szem előtt tartó élelmiszertermelés és -ellátás.

4. A vidéki gazdaság létalapjainak biztosítása, a vidéki foglalkoztatás növelése
A település gazdasági létalapjának megerősítésére, újjászervezésére kell törekedni. Ehhez fontos a helyi gazdaság több lábra állítása, mindezzel a megélhetés biztosítása, a munkahelyek megőrzése és a foglalkoztatás növelése a helyben élők számára a mező-, erdő- és élelmiszergazdaság, a helyi feldolgozás és értékesítés, a kézműves, kisipari és szolgáltatási tevékenységek területein, és a helyi erőforrásokra és rendszerekre is támaszkodó helyi energiatermelés és ellátás szervezésében. Különösen fontos a vidéki településeken élő romák számára megélhetést és jövedelmet biztosító gazdasági tevékenységek és vállalkozási formák létrehozása, erősítése, bevonásuk a mezőgazdasági munkavállalók körébe, például az értékteremtő közfoglalkoztatás keretén belül.

5. A vidéki népesség életminőségének javítása

Fontos cél kell, hogy legyen az elvándorlás megállítása, a fiatalokat a helyben maradásra, a hazatérésre ösztönző feltételek kialakítása. Segíteni kell a képzett fiatalok településre költözését, a gazdálkodás és a vidéki élet vállalásával összekötött gyerekvállalás feltételeinek megteremtésével és a további, számukra vonzó lehetőségek biztosításával.

A helyi szellemi, tárgyi és épített örökségünk ismerete, hasznosítása olyan forrás, amely a múlt emlékeire és értékeire alapozva alkalmas a jövő építésére, továbbá gazdasági jelentőségén túl a közösségépítésben is fontos szerepet tölt be.

Példák a Nemzeti Vidékstratégiából levezethető elvek és célok gyakorlatára:

Fenntarthatósági szempontok:

Az ökológiai adottságokat fenntartható módon hasznosító zárt, önfenntartó gazdálkodási rendszerek kialakítása, pl. ártéri-, fogszőlőgazdálkodás, természet közeli erdőgazdálkodás.

Vidéki foglalkoztatás biztosítása, növelése:

Gazdálkodó családok, fiatal agárszakemberek helyben tartása, föld, vagy agrónomus lakás biztosításával.

Minőségi mezőgazdaság, agrárszerkezet, fajtaszerkezet váltás:

A természettel és a helyi érdekekkel harmonizáló földhasználat, pl. helyi „földbizottságok felállítása”, földkérdés helyi kontrollja, szabályozása. Termőhelynek megfelelő fajtaválasztás, extenzív, nagyobb tűrőképességű, betegségeknek jobban ellenálló őshonos fajták, tájfajták és helyi fajták használata mellett a szükséges innováció alkalmazása. Ellenőrzött ökológiai gazdálkodás arányának növelése.

Egészséges helyi élelmiszer előállítása, feldolgozása, értékesítése:

Helyi vegyszermentes élelmiszertermékek előállítása, hozzáadott érték növelése. A helyben történő termelés, feldolgozás, értékesítés pl. közétkeztetés, éttermek számára, helyi védjegy rendszer alkalmazása.

Helyi közösségek erősítése, hagyomány és tudásalapú, nyitott társadalom:

Gazdálkodási szaktudás, tapasztalat átadása. Termelői csoportok, termelői értékesítői szövetkezetek, szociális szövetkezetek alapítása a gazdálkodás egyes elemeinek és a termékszerkezet összehangolása érdekében.

A helyi közösség összefogása, különböző közösségi események (pl. helyi termékfesztiválok, falunapok) szervezése.

Falusi szálláshelyek kialakításával, belföldi, külföldi testvér-települési, város-falu kapcsolat kiépítésével, csere utak szervezésével, szomszédtelepülési-, kistérségi együttműködéssel nyitottnak lenni a világ felé.

III. Milyen lépések mentén készítjük el településünk mezőgazdasági programját?

A Nemzeti Vidékstratégia alapelveinek, céljainak értelmezése a település szintjén.

A település adottságainak részletes felmérése (természeti-, társadalmi-, humán-, és mezőgazdasági-termelési-, élelmiszer-feldolgozási potenciál).

A település helyzetének értékelése:
Erősségek, gyengeségek, lehetőségek, veszélyek
(SWOT elemzés készítése).

A program megvalósításának lehetséges lépései:

- A települési jövőkép megfogalmazása
- A megvalósítható fejlesztési célok meghatározása
- A program célterületeinek kijelölése
- A program ütemezése (rövid-, közép- és hosszú távon)
- A program személyi, szervezeti feltételének megteremtése
- Intézkedések, lehetséges programelemek meghatározása
- A megvalósítást segítő források feltárása

A program megvalósításának megkezdése.

A természeti, társadalmi, gazdasági tőke mezőgazdasági, élelmiszergazdasági szempontból történő felmérése, értékkataszter¹, értéktérkép készítése

A fejlesztési programok tervezésének első fázisa a helyi **adottságok feltérképezése**, amelyek alapvetően meghatározzák a lehetséges fejlesztési irányokat. A helyi adottságok magukba foglalják a település **természeti erőforrásait**, földrajzi adottságait, a tájat, emberi értékeit, illetve **gazdasági potenciálját**. Ezen tényezők **felmérése** képezheti azt a kiinduló információhalmazt, amelyre a helyi mezőgazdasági programot építeni lehet.

Az értékkataszter, értéktérkép elkészítése során rögzítjük azokat a természeti-társadalmi-mezőgazdasági adottságokat, meglévő feltételeket, amelyekre alapozva, vagy éppen a feltárt hiányokra reagálva meg lehet határozni a lehetséges fejlesztési irányokat, célokat, célterületeket, amelyekre a helyi Települési mezőgazdasági programot fel lehet építeni.

Természeti adottságok felmérése

A földrajzi, domborzati adottságok és a megőrzendő természeti értékek, jellemzők számbavétele, pl. klimatikus és domborzati (lejtési) viszonyok, talajadottságok, vízgazdálkodási rendszerek (ár- és belvizes területek), egyéb speciális természeti jellemzők összeírása. Ennek alapján természeti táj- és értékkataszter készítése, pl. földvagyon, vizes élőhelyek, termál- és gyógyvizek, növény és állatvilág, természetvédelmi területek, ásványkincsek, nyersanyagok, különleges geológiai képződmények összeírása.

Lényeges kérdések:

- › Milyen agroökológiai adottságai vannak a településnek?
- › Milyen természetközeli gazdálkodási módszereket használ az adott település a természeti értékek, a környezet megóvása érdekében?
- › Megfelelő-e a területhasználat? Vannak-e meg nem művelt földterületek, hasznosítatlan legelők, árterek, belvizes területek?
- › Van-e olyan speciális természeti adottság, amelyre a mezőgazdasági programot vagy annak valamely elemét építeni lehet?

¹ Értékkataszter, vagy értéktérkép: átfogó, minden nemű szűkebb és tágabb értelemben vett helyi természeti, épített, kulturális, ipartörténeti, szellemi, történelmi, tárgyi értékeket számba vevő, felsoroló értéklista, egyfajta vagyonszámoló.

Társadalmi adottságok felmérése

Társadalmi térkép (kataszter) készítése a mezőgazdasági termelés, élelmiszer-gazdaság szemszögéből, az alábbiak alapján: A település lakosságának kor, képesítés, szakma, készség, munkaképesség szerinti felmérése. A helyi mezőgazdasági célú oktatás, szakképzés feltérképezése. A helyi közösségek, a helyi civil és gazdasági szervezetek felmérése kapcsolódási pontjaik, valamint foglalkozási, termelési, illetve szolgáltatási területek szerint. Mindezek alapján helyi (bel- és külföldi) kapcsolati térkép készítése.

Lényeges kérdések:

- › Milyen a munkakészsége, képzettsége a helyi lakosoknak?
- › Élnek-e a településen olyan fiatalok, akik helyben szeretnének gazdálkodni?
- › Hány embernek adhat munkát (önállóan vagy alkalmazottként) a mezőgazdaság?
- › A munkanélküliek, közfoglalkoztatottak hány százalékát veheti fel a helyi mezőgazdaság?
- › Milyen képzési, szaktanácsadási, gazdálkodási igények vannak?
- › A mezőgazdasági program végrehajtásának megvannak-e, illetve hogyan biztosíthatóak a szakember feltételei?

Törekedni kell arra, hogy mindenkit személy szerint megszólítsunk, bekapcsoljunk a település közösségi életébe, fejlesztési folyamataiba.

Gazdasági, mezőgazdasági, élelmiszer-feldolgozási potenciál felmérése

A települések többségében számos olyan infrastrukturális elem van, amely felújítással, korszerűsítéssel újra a gazdasági termelés színtere, eszköze lehet. Ezért elengedhetetlen a mezőgazdasági adottságok, lehetőségek felmérése. Ennek ki kell térnie a fölhasználatra, a termelés tulajdoni viszonyaira (állami, önkormányzati földek, kiskertek, porták), a meglévő mezőgazdasági célú építményekre, eszközökre (istállók, malmok, kutak, vágóhidak, géppark stb.), az állatállományra (állattartó telepek, faj, fajta alapján), a növénytermesztés ágazataira (szántóföldi kultúrák, kertészetek(zöldség, gyümölcs stb.)), a kulturális (építészeti, népművészeti, helytörténeti) értékekre, a lakosság jövedelmi és fogyasztási viszonyaira, valamint a pénzeszközök forrásaira (helyi, központi, pályázati források, támogatások stb).

Lényeges kérdések:

- › Hogyan tudjuk a meglévő, kihasználatlan gazdasági épületeinket, tárgyi eszközeinket a jelenkor színvonalának megfelelően gazdaságosan, a helyi közösség javát szolgálva hasznosítani?
- › Hogyan tudjuk a helyi javakat minél tovább helyben tartani, a helyi gazdaságban forgatni?

A településre, térségre korábban készült tervek, programok összegyűjtése

Az olyan korábbi fejlesztési tervek, programok, koncepciók, stratégiák amelyek - akár településszinten, akár térségi szinten - felmérték és rögzítették az adottságokat, lehetőségeket (pl. helyi településfejlesztési koncepció, kistérségi fejlesztési terv stb.) jó kiindulási alapul szolgálhatnak az aktuális tervezéshez. Ezek ismerete, a kapcsolódási pontok feltárása, összehangolása miatt is lényeges.

A felmérés módszerei a következők lehetnek:

- **Közösségi-, lakossági fórumokat** szükséges szervezni, amelyek lehetőséget adnak az együttgondolkodásra, az egyéni tudás összegzésére, a tradíciók felélebenítésére az együttműködésre való ösztönzésre. Az emberek passzivitását **közösségépítő programokkal** lehet feloldani, hiszen az együttműködés a helyi gazdaságfejlesztési programok alapja.

- Szintén hasznos információkat adhatnak a településsel és tágabb térségével foglalkozó **írásos anyagok**, amelyeket pl. könyvtárakban, múzeumokban a térség szakmai (civil) szervezeteinek kiadványaiban, a szaksajtóban, internetes szakmai oldalakon, valamint akár a szakirányú iskolák, kutatóintézetek településre, térségre vonatkozó szakdolgozataiban, tanulmányaiban lehet megtalálni. A gyűjtés során pontos képet lehet kapni azokról a népművészeti, kulturális, (mező)gazdasági értékekről, amelyeket a jövőben a tervezés, megvalósítás során kamatoztatni lehet.

Az önkormányzat számára a felmérésbe bevonható szereplők, illetve partnerek lehetnek többek között a **helyi civil- és gazda(sági) szervezetek**, gazdakörök, TÉSZ-ek, agrárkamarák, iskolák, kutatóintézetek, múzeumok, mezőgazdasági szakhivatalok stb.

IV. SWOT elemzés készítése a település értékei, adottságai ismeretében

A SWOT² elemzés segítségével a település mezőgazdasági, vidékfejlesztési szempontból jelentős erősségeit, gyengeségeit, lehetőségeit, veszélyeit vehetjük sorra. Erősségen és gyengeségen a település belső adottságait értjük, amelyeket befolyásolni tudunk. A lehetőségek és veszélyek pedig külső, tőlünk független körülmények, amelyek jelentős hatással lehetnek településünk életére. Az elkészült mátrix alapján pontosan fogjuk látni, melyek azok az erősségek, amelyekre építeni tudunk, melyek azok a lehetőségek, amelyeket megfelelő stratégiával településünk javára felhasználhatunk. Ugyanakkor gyengeségeinkkel szembesülve törekedhetünk azok csökkentésére, illetve ezen területek erősítésére, a veszélyeket pedig igyekezzünk elkerülni.

A következő minta ötletet adhat a település saját SWOT elemzésének elkészítéséhez is.

² SWOT (angol betűszó): Strengths (Erősségek), Weaknesses (Gyengeségek), Opportunities (Lehetőségek), Threats (Veszélyek)

Erősségek	Gyengeségek
<ul style="list-style-type: none"> - kedvező termőhelyi adottságok - gazdag termásvíz-készletek - alacsony légszennyezés, kedvező levegőminőség - kiemelkedő természeti értékek - sokszínű táj - növénytermesztési, állattenyésztési hagyományok - őshonos fajták, tájfajták jelenléte - létező gazdaközösségek - jelentős kulturális, építészeti örökség, rendezett épített környezet - kiemelkedő népművészeti, kézműves hagyományok - korszerű hulladékgazdálkodás, szennyvízkezelés - óvoda, iskola - fiatal családok magas aránya 	<ul style="list-style-type: none"> - vizek szennyezettsége - csökken/nincs szabad (beépítetlen) földterület - nem környezettudatos gazdálkodás - a termelési szerkezet a nagyüzemi kultúrák és a tömegtermelés irányába tolódott el - az állattenyésztés visszaszorulása - rossz vagyontbiztonság - alacsony szintű helyi termelés - feldolgozó és értékesítési kapacitás hiánya - a település népességének elöregeedése, elvándorlása - a vidék és a város korábbi szoros kapcsolatának gyengülése - magas munkanélküliség - alacsony fokú helyi aktivitás
Lehetőségek	Veszélyek
<ul style="list-style-type: none"> - a vidéki környezet minősége, önellátási és megélhetési potenciálja lehetőséget nyújt az egészséges életre, az autonóm és fenntartható életmódra - termőterületek kivonásának korlátozása - egyre több magasan képzett ember választja állandó lakóhelyéül a települést - vannak fiatalok, akik a vidéki életet és a gazdálkodást választanák - növekvő igény a jó minőségű hazai, falusi termék, illetve a biotermékek iránt 	<ul style="list-style-type: none"> - az infrastruktúra és a beruházások növekvő területigényei, a termőföldek végleges mezőgazdasági művelés alóli kivonása - kiszámíthatatlanul változó energiaárak - csökkenő fizetőképes kereslet - a termelők kiszolgáltatottsága a felvásárlóknak - multinacionális bevásárlóközpontok létesülése a környéken

V. A település mezőgazdasági jövőképének, céljainak, ütemezésének, személyi feltételeinek meghatározása

A program összeállításának felmérést követő elemei:

- A települési jövőkép megfogalmazása.
- A megvalósítható fejlesztési célok meghatározása.
- A program célterületeinek kijelölése.
- A program ütemezése.
- A program személyi feltételeinek megteremtése.
- Intézkedések, lehetséges programelemek meghatározása.
- A megvalósítást segítő források feltárása.

A települési jövőkép megfogalmazása

Az értékkataszter, értéktérkép elemei rögzítik, a SWOT elemzés pedig besorolja azokat az adottságokat, meglévő feltételeket, amelyekre alapozva, vagy éppen a feltárt hiányokra reagálva meg lehet határozni a lehetséges irányokat.

Példa olyan kérdésekre, amelyekre közös válaszokat lehet megfogalmazni:

- Mely erősségekre, lehetőségekre kívánjuk a település mezőgazdasági programját építeni?
- Mekkora önkormányzati, illetve magántulajdonban lévő földterület használható fel a kitűzött célok elérése érdekében?
- Hány és milyen képzettségű lakos, és milyen eszközök állnak rendelkezésre a program megvalósítására?
- Milyen célra hasznosítsuk a település üresen álló portáit, épületeit külterületeit stb.?
- Milyen szerepet tölthet be a mezőgazdaság és az élelmiszer-előállítás a település gazdaságában, foglalkoztatásában?
- Milyen fokú, minőségű élelmiszer-, víz-, energia-, építkezési önellátást tervezünk?

A megvalósítható fejlesztési célok meghatározása

A feltárt adottságok alapján, a helyi szükségletek és érdekek figyelembevételével, a térségi fenntarthatóság elvét is szem előtt tartó, a helyi gazdaságfejlesztési keretbe illeszkedő települési mezőgazdasági programot lehet készíteni. Ennek első eleme a célok meghatározása legyen.

Fejlesztési cél lehet például:

- Ez lehet pl. a települési (térségi) élelmiszer-önellátás, élelmiszer-önrendelés megvalósítása, vagyis a helyi szükségletek helyi forrásokból való kielégítése, amelyek a helyi lakosságnak munkalehetőséget és jövedelmet biztosítanak.
- Lehet messzebb mutató cél, pl. jó minőségű, exportra irányuló kertészeti termékszerkezet kialakítása, közös termelés, értékesítés.
- Specializálhatja a település a mezőgazdaságát, vagy követheti a sokszínű, minél több agrártevékenységet végző, azt megtartó gazdálkodási modellt.

A program célterületeinek kijelölése

Célterület lehet például:

- A helyi közösség gazdálkodási, népszokási, történelmi hagyományait, értékeit tisztelő, arra épülő, mezőgazdaságra alapozott stratégia megtervezése, megvalósítása a környezeti-társadalmi-gazdasági egyensúly, fenntarthatóság megőrzése mellett.
- A mezőgazdasági termelési-feldolgozási-értékesítési-újrahasznosítási folyamatok összehangolása, hosszú távú szemléletformálás, az ezt szolgáló, helyi igényekre tervezett szakképzés, oktatás, szaktanácsadás megszervezése.
- Minta tangazdaságok, tanműhelyek, közösségi szaporító kertek, kertészetek, baromfiudvarok kiépítése a helyi lakosság gyakorlati, szakmai képzésére, az értékteremtő munka világába történő visszavezetésére, a helyi biológiai alapok biztosítására.

A program ütemezése

Azok a célok, amelyeket rövid távon (1-2 éven belül) el lehet érni pl:

- a helyi közösség közös célok érdekében történő összefogása;
- a helyi gazdálkodási értékek, hagyományok, infrastruktúra feltárása;

- helyi mezőgazdasági stratégia elkészítése a helyi szereplők, szükség esetén külső szakértők bevonásával;
- önerőből, összefogással megkezdni a stratégiai elemek gyakorlati kivitelezését;
- pályázatok célzott benyújtása a helyi agrárstratégia megvalósításához;
- mezőgazdasági képzés, szakképzés megszervezése.

Azok a célok, amelyeket közép-, illetve hosszú távon (3-10 éven belül) lehet megvalósítani pl:

- pl. közösségi szaporító, egyben tankertek kialakítása meglévő, használaton kívüli kertekből, telkekből, régi istállók, ólak, takarmánytárolók, magtárak felújítása, újjáépítése, ivóvíz-, illetve öntözőrendszer kiépítése, biogáz erőmű építése;
- mezőgazdasági kapcsolati háló kiépítése szomszéd településekkel, agrárkamarákkal, szakiskolákkal, helyi, térségi gazdaszervezetekkel, szakhivatalokkal, őstermelőkkel, vállalkozókkal, testvérkapcsolat kiépítése belföldi-külföldi településekkel;
- a természetet tisztelő, annak kincseit csak mértékkel használó, azokat megóvó ökológiai szemlélet kialakítása,
- szakképző, szaktanácsadó mentorrendszer kiépítése;
- az egyes folyamatokat egymásra építő, harmonikusan egybekapcsoló, önfenntartó mezőgazdasági rendszer kiépítése a termelés, feldolgozás, értékesítés, újrahasznosítás területén.

A program személyi feltételei

A **program megvalósításának kulcsfeltétele, hogy legyen a végrehajtásnak „gazdája”,** ugyanis fontos pontosan meghatározni, kinek milyen szerepe lesz a program megvalósításában. Nélkülözhetetlen, hogy legyen egy helyben élő elhivatott személy, aki képes irányítani, megszervezni a munkát.

Ahol szükséges, ott érdemes ezen túl szervezetileg is delegálni a feladatot. Egyik lehetőség erre például egy önkormányzati nonprofit szervezet, kft de alkalmasak lehetnek a LEADER HACs-ok, vagy a civilszervezetek is. Sok esetben a szociális szövetkezet, vagy más jellegű szövetkezet jelenthet megfelelő formát.

A **szociális szövetkezetek** jó lehetőséget teremtenek arra, hogy hosszabb távon az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedni nem tudó embereket a rendszeres, termelő munkára felkészítsék, képessé tegyék. A szövetkezet keretében végigkísérik az alakulási és a működési folyamatot, közösségi keretben beindítják a gazdasági tevékenységet, megtanítják a résztvevőket a szövetkezeti munkára. Sokat segíthetnek abban is, hogy a keretein belül dolgozó emberekkel felismertessék, rendszeres munkával képesek a saját sorsukat befolyásolni, vagyis elindulni az öngondoskodás útján. Ahhoz, hogy e kezdeményezések fenntartható módon jöjjenek létre, javasolt áttanulmányozni egy-egy a témában elkészült kiadványt, útmutatót, megvizsgálni egy-egy már működő gyakorlati példát, hogy miként, milyen alapelvek mentén vágjanak bele a közösségi gazdálkodásba, mik lehetnek a sikertényezői, illetve buktatói egy ilyen kezdeményezésnek. Ehhez adhatnak némi támpontot a következő szövegdobozban ajánlott kiadványok, illetve internetes oldal.

TIPP!

Segédletek Szövetkezetek alapításához, működéséhez

- **Módszertani kézikönyv - Szociális szövetkezetek az alakulástól a fenntartható működésig**
(Szerkesztő: Számadó Róza)
www.szocialisgazdasag.hu/mkezikonyv
- **Szociális gazdaság kézikönyv**
(Szerkesztő: Frey Mária)
www.szocialisgazdasag.hu/kiadvany_szocialisgazdasagkezikonyv
- www.szovetkezet.net

VI. Intézkedések, lehetséges programelemek, avagy mit és hogyan célszerű tenni a fejlődés érdekében

A fejlesztés intézkedéseit, a tényleges programelemeket az adott településen konkrétan lehet csak meghatározni. Ezért ebben a fejezetben csak azokat a tématerületeket vázoljuk fel, amelyek leginkább szóba jöhetnek egy Települési mezőgazdasági program megvalósításakor, amelyekre vonatkozóan a programnak egyértelmű intézkedéseket kell tartalmaznia.

Mezőgazdasági termelési feltételek, természeti erőforrások

Vízbázisok, vízkészlet védelmét biztosító, a gazdálkodást segítő vízgazdálkodás

A helyi vízkivételnél (ásott és fúrt kutaknál) messzemenőig figyelembe kell venni a víz bázisok védelmére vonatkozó szabályokat! A vízmegtartás (esővízgyűjtők, árvízi-, zápor tározók kialakítása) az elmúlt évek aszályos időszakának fényében különösen fontos feladat. Az öntözés során törekedni kell a víztakarékos technikák kiválasztására. Ahol lehetőség van rá megfontolandó az ártéri gazdálkodás, fokgazdálkodás és a hozzá kapcsolódó haszonvételi lehetőségek elterjesztése.

Területhasználat, földhasználatváltás, ha szükséges

A jelenlegi területhasználat kedvező, illetve kedvezőtlen jellemzőiből kiindulva az esetleges területhasználati, földhasználati váltás megvalósítása, pl. erdő-sítés bizonyos határrészeken, vagy éppen oda nem illő kultúra felszámolása, gyeppek, legelők visszaállítása. Művelésbe eddig nem vont, de fenntartható, tájbarát módon hasznosítható határrészek művelésbe vonása, pl. ártéri gyümölcsösök létesítése, szárazabb, napnak kitett területek gyógynövény, fűszer-növény célú hasznosítása.

Talajerő-gazdálkodás, tápanyag-utánpótlás

A termőföld, mint legfőbb termelési érték védelme érdekében tett intézkedések, pl. istállótrágyázás kiterjesztése, komposztálás, a talaj termékenységének megőrzését, javítását szolgáló művelési módok alkalmazása, talajtakarás, megfelelő fajtahasználat, vetésforgó, almos, mélyalmos, illetve legeltetési gyephasználat, rideg tartási módok stb.

Mezőgazdasági termelés, feldolgozás, értékesítés

Mezőgazdasági termelés, élelmiszer előállítás

Cél a magas fokú élelmiszer-önrendelkezés települési szintű megvalósítása. Ennek alapfeltétele a helyi földvagyon „birtoklása” és művelése a helyi közösség, illetve tagjai részéről.

A tervezés során össze kell gyűjteni azokat az állat-, és növényfajtákat, amelyek helyi termesztése, tenyésztése könnyen megoldható, illetve fel kell mérni, hogy az egyes termékfélékből mekkora a helyi szükséglet. A kereslet-kínálat összehangolásához szintén fontos szempont, hogy a programhoz hányan és milyen eszközökkel, gépparkkal hajlandóak csatlakozni. Az elsődleges cél, vagyis a **magasfokú önellátás** megvalósulását követően lehet kistérségi együttműködésben is gondolkodni, vagy olyan kereskedelmi kapcsolatok kiépítésében, melyek lehetővé teszik a településen előállított **felesleg városi piacokra** juttatását. Azon települések esetében, ahol van közösségi földterület, ott a termelés a kapacitások függvényében közmunkaprogramok keretében is történhet.

Az önellátó termeléshez elsősorban tehát megfelelő minőségű és nagyságú helyi földterületre van szükség. Célszerű továbbá önkormányzati közösségi szaporító és szakképző, betanító kertek, településszintű növényi génbankok (szaporítóanyagok, oltványok, vetőmagvak saját előállítás), veteményesek, gyümölcsösök, zöldség-, fűszer-, gyógynövénykertek, ágyások kialakítása, felhagyott pincék gombaszaporításra történő felhasználása, a tájegységre jellemző, az adott környezethez legjobban alkalmazkodó őshonos növényzet, tájfajták, gyümölcsfák, bogyósok újbóli termesztésbe vonása a növényi eredetű táplálékok fedezésére.

A Kisállattenyésztési Kutatóintézet és Génmegőrzési Koordinációs Központ (KÁTKI) gondozásában működik a „Mintafalu Program”, melynek keretében a képzésen résztvevők elsajátíthatják az őshonos kisállatfajták tartásával kapcsolatos fontos tudnivalókat. Ezzel párhuzamosan célszerű lenne elősegíteni a növényi génbankban meglévő régi fajták gazdákkal és fogyasztókkal való szélesebb körű megismertetését, magjainak elérhetőbbé tételét. A megfelelő fajtaválasztással ugyanis nagyrészt csökkenthetők az állatgyógyászati, vetőmag- és növényvédőszer-költségek, illetve az ezzel kapcsolatos környezetterhelés is. Ezért fontos a megfelelő képzés, információ biztosítása a „helyes” gazdálkodási gyakorlat elsajátításához. További szempont az ökológiai gazdálkodás terjesztése, módszereinek szélesebb körű alkalmazása.

A fenti célok elérését segíti a Vidékfejlesztési Minisztérium az állami génmegőrzési feladatok ellátására 2012-ben is meghirdetett pályázata. A támogatás fő célja a mezőgazdasági, kertészeti, erdészeti termelés hazai növényi biológiai alapjainak, genetikai anyagainak megőrzése, fenntartása és fejlesztése. 2012-ben először volt lehetőség bizonyos őshonos mezőgazdasági állatfajták génmentésére, megőrzésére, fenntartására is pályázni.

TIPP!**Kapcsolatfelvétel kutatóintézetekkel, génbankokkal!**

- **KÁTKI: Kisállattenyésztési Kutatóintézet és Génmegőrzési Koordinációs Központ**
2100 Gödöllő, Isaszegi út 200.
Telefon: +36-28-511-300
www.katki.hu

- **MGE: Magyar Kisállatnemesítők Génmegőrző Egyesülete**
2100 Gödöllő, Isaszegi út 208.
Telefon:+36-28-511-335; Fax:+36-28-511-359
www.mgegodollo.hu

- **NÖDIK: Növényi Diverzitás Központ**
Tápiószele 2766 Külsőmező 15.
Telefon: +36-53-380-070 vagy +36-53-380-071
email: agrobotanika@agrobot.rcat.hu
www.rcat.hu

Élelmiszer-feldolgozás

Rendkívül fontos a feldolgozást települési és közösségi szinten megszervezni, hiszen így tudjuk nagyobb hozzáadott értékkel értékesíteni terményeinket. Ehhez helyi, térségi kis-vágóhidak, feldolgozóüzemek (pl. lekvár-, pálinkafőzdék, aszalók, tejfeldolgozók, sütődék stb.), helyi, térségi közösségi szintű összefogással történő építése szükséges. A feldolgozást igénylő infrastruktúrát, berendezéseket részben akár településszinten, a helyi lakosok összefogásával, vagy pályázati forrásból is meg lehet építeni, a már meglévő épületeket felújítani, kibővíteni.

A szükséges gép, berendezés és eszközvásárlásoknál fontos szempont legyen a magyar élelmiszeripari gépgyártók termékeinek előnyben részesítése.

Mezőgazdasági értékesítési lehetőségek, helyi közétkeztetés, helyi piacok, közvetlen értékesítés

Az értékesítés során a fő követendő elv a **belülről kifelé történő értékesítés legyen**, azaz a helyi ellátástól indulva, a regionális, majd országos ellátáson keresztül eljutni az exporttevékenységig.

Többféle értékesítési lehetőség létezik, amelyek számbavétele, kiépítése egyaránt fontos. A hagyományos nagybani piaci vagy felvásárlói értékesítésen túl, ilyen pl. a közvetlen háztól, gazdaságból történő értékesítés, a helyi közétkeztetésbe (óvodák, iskolák, kórházak hivatalok, idősotthonok étkezdéibe), a helyi vendéglátóegységekbe történő értékesítés, helyi közösségi termelői piacokon való értékesítés akár csere alapján, vagy a „szedd magad-típusú” értékesítés, a helyi termék boltba, termékpolcra, vagy az internetalapú megrendelésre csomagküldéssel történő értékesítés.

A leggazdaságosabb, legkörnyezetkímélőbb a **helyi értékesítés**, amely lehetőséget teremt a helyi fogyasztó és termelő közvetlen, bizalmi kapcsolatának kiépülésére, a helyi jövedelem helyben tartására, ezáltal a helyi gazdaság erősítésére. Helyi, térségi termékvédjegy minősítési rendszer bevezetésével, ki lehet emelni a tömegáru közül a garantáltan helyi, és a minősítési rendszertől függően pl. ökológiai gazdálkodásból származó termékeket. Természetesen azokban a termékkörökben, ahol az előállított mennyiség és minőség lehetővé teszi, ott gazdasági cél lehet a **külső piacra, vagy az exportra** történő értékesítés is. A mezőgazdaság és a vidék számára alapvető fontosságú az export is, de erre csak a biztos helyi ellátást követően kerülhet sor.

Példák a kiegészítő, kapcsolódó gazdasági és takarékosági lehetőségekre

Falusi turizmus, vendégasztal

A közétkeztetéshez hasonlóan fontos a helyi éttermek, vendégfogadók, borpin-cék helyi termékekkel való kiszolgálása is. Ehhez szükséges a vendéglátóknak megismerni a helyi termelőket, akikkel akár együtt is megtervezhetik a szezonális termékekre alapozott étlapokat. Lényeges az adottságoknak, évszak-oknak, helyi hagyományoknak megfelelő turisztikai programok, pl. falunap, hagyományörző nap szervezése a helyi közösség erősítésére. Érdeemes végig-gondolni, milyen sétákat, körutakat lehet szervezni a településen és környé-

kén, mint pl. borút, szilvakörút, tanyakörút, hungarikum körút, kultúrtörténeti körút stb. Hogyan lehet a turizmust egybekapcsolni a mezőgazdasággal, annak értékeivel (pl. horgászturizmus, lovas turizmus, madarászat, vadles, arborétum-, tanya-, parasztudvar-látogatás, vagy mezőgazdasági melléktermékek újrafelhasználására, turisták által látogatható művészeti, hagyományőrző, kézműves kör szervezése, tájházak kialakítása)? Az állattartás a népi hagyományokat bemutató gazdaságokon, az egész családnak élményt nyújtó szolgáltatásain (lovaglás, állatsimogató), illetve a falusi vendégasztalon keresztül szintén szorosan kapcsolódhat a vidéki-, falusi turizmushoz.

Dísznövénytermesztés, virágkötészet a település számára

A dísznövénytermesztésnek nagy hagyománya van Magyarországon, éghajlati és talajviszonyaink kiváló lehetőséget biztosítanak a termesztéshez. Az ágazat a legteljesebb mértékben szolgálja környezeti kultúránk javítását. A kertészeti ágazatok között egységnyi területre vonatkoztatva a legnagyobb hozzáadott értéket állítja elő. Magas kézimunka igénye és eltartó képessége miatt komoly munkahelyteremtő és jövedelemtermelő potenciál. Az erre alkalmas földterületen, akár közösségi dísznövény kertészetet is ki lehet alakítani, ahonnan egész évben el tudjuk látni településünk és akár a térség dísznövény igényeit. A kapcsolódó virágkötészet ugyancsak munkalehetőséget adhat a helyi lakosok egy részének. Közösségerősítő, hagyományokat megújító virágünnepeket, karneválokat is lehet szervezni, melyek mind a helyi lakosok, mind az odalátogatók életét megszínésítik

Helyi energiatermelés, szolgáltatás

A helyi adottságokat felhasználva egy **önmagát fenntartó, a helyi energia-szükségletet kielégítő energetikai rendszer kiépítése a cél** a rendelkezésre álló mezőgazdasági hulladékok, **biomassza (lágý, fás, szennyvíziszap, komposzt, állati trágya stb.), talajhő, biogáz, víz, szél, napenergia** lakossági, fűtési és termelési célból történő felhasználásával. **Fontos elv az energiatakarékosság** és hogy a különféle bioenergia fajták termelése és felhasználása **nem veszélyeztetheti a biztonságos élelmiszertermelést**. Olyan komplex térségi, kistérségi rendszerek kiépítése lehet a cél, ahol az alapanyag-termelés melléktermékének és hulladékának energetikai célú hasznosítása párosulhat a hozzáadott érték növelésével és lehetőség szerint a térségben történő felhasználásával. **Elsősorban a nyesedéket és aprítékot, a mezőgazdasági mellékterméket,**

kommunális szerves hulladékot, illetve a parlagokon, valamint út és árkok menti területeken képződött amorf lágú és fás szárú biomasszát kell hasznosítani a helyi termelés és fűtési igények kielégítésére.

Ökoházak, fenntartható építkezés

Cél a saját építőanyag szükséglet megteremtése természetes anyagokból, a természet adta lehetőségek kiaknázása a fenntarthatóság mellett, pl. vályog, nád, agyag, kő, fa mértékkel történő felhasználása építkezési célból, illetve a régi építőipari mesterségek, mint pl. vályogvetés, kemence, kályha, kandalló építés felelevenítése.

Mezőgazdasági melléktermékek hasznosítása

Fontos, hogy elődeink mintájára értéként fogjunk fel mindent, és a természettel harmóniában, azzal szerves egységben tudjunk élni. Fontos végiggondolni, hogy a mezőgazdasági melléktermékeket milyen további hasznos célra lehet felhasználni.

- **Kézműves termékek**

A **mezőgazdasági melléktermékeket**, mint például a tollat, szőrt, bőrt, csontot, szarut, szarvat, héjasok kibelezett terméseit, nádat, gyékényt, csuhét, agyagot, fahulladékot, nyesedéket stb. **érdemes értéként kezelni**, és egy kis találékonysággal, művészi érzéssel **értékes dísz-, ajándék-, illetve használati tárgyként felhasználni, értékesíteni.**

- **Épített környezet mezőgazdasági termelési célú újrahasznosítása**

A cél minden általunk előállított építőanyagnak, már használt eszköznek, szerszámnak a megfelelő karbantartása, szükség szerinti átalakítása, újjáépítése, újrahasznosítása. A bontott vályog, téglá, kőház, kerítés, tető (cserép, gerenda) még használható darabjainak, részeinek elraktározása, igény szerinti ismételt felhasználása akár istálló, ól, vagy kerítés építésére.

Képzés, szemléletformálás

Szaktanácsadás, oktatás, szakképzés megszervezése

Nagyon fontos a hosszú távon sikeres program biztosításához tangazdaságok, tanműhelyek, gyakorlókertek, vagy bemutató-modell gazdaságok, tájközpontok, szaktanácsadói iroda, integrált közösségi és szolgáltató központ (IKSZT)

létesítése. Ezekben biztosítható a folyamatos gyakorlati és elméleti képzés a program résztvevői számára, illetve a megfelelő szakemberek helyben tartása is pl. az épületen, gazdaságon belüli agronómus lakás, szakmai munka biztosításával.

A programok helyi, térségi, országos reklámja, marketingje, tájékoztatása

Ugyancsak fontos a megfelelő kapcsolatok kiépítése a helyi és akár az országos médiával (szórólap, helyi hírlevél, kistérségi, megyei újságok, helyi rádió, televízió, többnyelvű saját internetes oldal), online agrár-, turizmus, vagy a helyi gazdaságfejlesztési témájú oldalakkal.

A megvalósítást segítő források feltárása

Alapvetően a biztos belső forrásokra, erőforrásokra célszerű tervezni, építeni. Az elinduláshoz, működéshez, kiegészítő feltételek biztosításához azonban fontos lehet a külső (nemzeti és EU-s) források bevonása is, valamint a helyi szereplők egyéni forrásszerzése, kapott támogatásai is.

TIPP!

Pályázatok figyelése

www.nfu.hu/palyazatok
www.mnvh.eu/projectotlet-felhivasok
www.mvh.gov.hu
www.eupalyazatiportal.hu
www.amc.hu/palyazatok
www.palyazat.lap.hu

VII. Jó példák, jó gyakorlatok

Fontos a mezőgazdaság területén a helyi problémák megoldására, a helyi stratégia megvalósítására, a fenntartható gazdálkodásra, településfejlesztésre, vidéki életformák megőrzésére, a helyi gazdaságfejlesztésre, munkahelyteremtésre, lakosságmegtartásra, közösségfejlesztésre már működő hazai és nemzetközi, jó gyakorlati példák felkutatása, azok helyi viszonyoknak megfelelő alkalmazása.

Magyarországon is egyre több település, mint például Rozsály, Hernádszentandrás, Túrístvándi, Panyola, Markóc, Kaposfő, Szilvásszentmárton, Kisasszond, Bárdudvarnok, Csókakő, Belecska, Aparhant, Nagykamarás, Napkor, Mátraverebély, Ajak, Érpatak, Kozárd és még sorolhatnánk, törekszik ésszerűen gazdálkodni javaival, összekötni a termelést, az építő munkát a közmunkaprogram adta lehetőségekkel, a falun élők tapasztalatával, a közösségi összefogás erejével helyben foglalkoztatást biztosítva, értéket teremtve, szolgálva és kielégítve a helyi közösség igényeit. Sok kiadvány és internetes oldal foglalkozik e témakörrel, érdemes utána olvasni, tanulmányozni és a helyi viszonyoknak megfelelően hasznosítani, bevezetni e jó kezdeményezéseket saját településeinken!

Gondolatébresztő ötletként, az összefogás erejét bizonyító jó példaként szolgálhatnak az alábbi, helyi kezdeményezésként megvalósított projektek is:

1. „Egy falu újraszületik” – Megyer község falufejlesztési tevékenysége

Megyer egy kiemelten hátrányos település, az ezredfordulón kihalásnak indult. Méretéből adódóan fenntarthatósága, és ezáltal a függetlensége veszélybe került. 2004-ben sikerült ezt a folyamatot megállítani. A program keretében az önkormányzat vállalta, hogy az előre egyeztetett fejlesztési terveket összehangolja, és kialakít egy hosszú távú fenntartható tervet. A terv alapján csak olyan projektekre pályázik, ami a többi projektet támogatja, és nem jár magas fenntartási költséggel.

Projekt jellege: Nonprofit

Projektgazda: Megyer Község Önkormányzata

Projektgazda típusa: Önkormányzat

Projekt partnerek: Megyerért Egyesület

Projekt helyszíne, régió: Közép-Dunántúl *Megye:* Veszprém

Kistérség: Sümegi *Település:* Megyer

A kezdeményezés leírása:

Megyer honfoglalás-kori település. A török időkben a sümegi vár „kapuja” volt, és mint ilyen, el is pusztult. Az eddigi fejlesztések elkerülték a falut, szerkezete megmaradt, így az épületek megőrizték a XIX. század végi és XX. század eleji stílusjegyeket, régi hangulatukat. A projekt kezdeményezője Megyer Község Önkormányzata volt, miután *felismerte, hogy a település tárgyi és építészeti kulturális öröksége nem részesül megfelelő megbecsülésben.*

Az önkormányzat igyekezett úgy kialakítani a projektjét, hogy *mindenki érdekelt legyen.* Így a tőkével rendelkező és nem rendelkező, a civil és gazdasági szereplő, a közszféra és a magánszféra is részese lett a fejlesztésnek. A cél egy olyan összkép kialakítása volt, ahol a település gazdasági szereplői ki tudják alakítani vidéki turisztikai beruházásaikat. Ezért az ebben *nem érdekelt csoportokat rá kellett ébreszteni,* hogy valamilyen formában nekik is részt kell venniük a folyamatban. A tőkével nem rendelkezők esetében az önkormányzat csak a pályázat lehetőségét vette át, de elvárta az aktív részvételt. Ily módon lehetett megoldani, hogy a szépen felújított vendégházak közé ékelődő rossz állapotú házak is megszépüljenek, így a falu visszakapta eredeti hangulatát. A hosszú távú cél az, hogy a beruházások fenntartása munkahelyet biztosítson az ott élők számára.

2008-ban Megyer 59 további településsel részt vett az Európai Unió társfinanszírozással megvalósuló LEADER vidékfejlesztési program kialakításában. A 60 település vállalkozói, civil és önkormányzati összefogással összegyűjtötte a területre vonatkozó fejlesztési elképzeléseket. Ez alapján vidékfejlesztési stratégiát készítettek, amelyre több mint 1,5 Mrd forintos támogatási forrást nyertek. *A fejlesztési irányvonalak között jelentős szerepe volt a turizmusfejlesztésnek, a helyi termékeknek, az épített és természeti értékek megőrzésének.* A Sümeg környéki települések közül Megyer jól meghatározott projektötletekkel járult hozzá a gazdaságfejlesztési elképzelésekhez. A megyeri önkormányzat *az egyéni kis fejlesztési elképzeléseket felkarolva, komplex módon gon-*

dolgozott. Az egyes projekteket egymásra építve több pályázatot dolgoztak ki és nyújtottak be, melyek többsége támogatást is nyert. A projektek kiegészítő jellege révén helyreállítható lett több épített örökség jelentőségű épület és más látnivaló.

A helyi lakosokkal és az új tulajdonosokkal különböző ingatlanok és helyszínek „helyi turisztikai hálózatba” történő potenciális felvételéről folytatott konzultációkat követően, közel húsz pályázati ötlet érkezett be. Végül öt falusi szálláshely, egy emlékház, egy tájház, négy utcai homlokzat, egy harangláb és egy közösségi tér, valamint különféle eszközök kerültek kiválasztásra. A kiválasztás során előnyt élveztek azok az épületek, amelyek egyedi tulajdonságokkal bírtak. **Az önkormányzat kijelölte a helyi lakosok közül jelentkező önkéntesek feladatait,** akik készen mutatkoztak arra, hogy a leendő látogatóknak bemutassák a település történetét, jellegzetességeit.

A projekt eredményeképpen **sikerült helyreállítani számos kulturális jelentőségű helyszínt,** aminek köszönhetően megnövekedett a településre látogatók száma. Ezért is volt szerencsés, hogy **a projekt része lett a szálláshelyek kialakítása.** Egy másik fontos teljesítmény volt továbbá, hogy a projekt **mozgósította a helyi lakosságot,** és létrehozott egy **társadalmi tőkét,** amely a település kulturális örökségének megbecsülésén alapul. Külön eredményként értékelhető, hogy **az elhagyott házak új funkciót kaptak,** ezáltal gazdasági eredményt produkálhatnak. Az önkormányzat a helyi egyesülettel, a Megyerért Egyesülettel közösen menedzselte a projektek lebonyolítását **és létrehoztak egy saját „hálózatot” és minősítő rendszert.**

A Megyer község által végrehajtott projekt több szempontból is alulról építkező megközelítésről tanúskodik. A helyi lakosok bevonása a kulturális örökséghez tartozó nevezetességek kiválasztásába és ismertetésébe innovatívnak tekinthető, mert egy olyan új módszert jelent, amely révén a térség emberi erőforrásai összefonódnak a természeti és kulturális erőforrásokkal. A projekt egyfajta „élő múzeumot” hozott létre. Az épületek kulcsait a helyi lakosok őrzik. Ők segítik a vendégházzá alakított épületekbe érkező vendégeket: elmagyarázzák a látnivalók különböző építészeti és gyakorlati jellegzetességeit, bemutatják az épületekben egykor zajló életet (például a hagyományos kemenék és szerszámok használatát).

2. „Megújuló Energiaforrások” – Örményes község fűtőkorszerűsítése

Az intézmények működtetési költségeinek jelentős részét kitevő fűtési energiára fordított összegek csökkentésére megoldást jelenthet az alternatív energiaforrások használata. Míg korábban erre csak óvatos kísérletek és elgondolások voltak, ma az import gázfüggőség, és ennek meredeken emelkedő költségei miatt az alternatív energiarendszerek kérdése központi témává vált. Örményesen a probléma megoldásaként egy megújuló energiaforrást választottak a legnagyobb intézményük fűtésére az egyre dráguló földgáz helyett.

Projekt jellege: Nonprofit

Projektgazda: Örményes Község Önkormányzata

Projektgazda típusa: Önkormányzat

Projekt helyszíne: Régió: Észak-Alföld Megye: Jász-Nagykun-Szolnok

Kistérség: Törökszentmiklósi Település: Örményes

A kezdeményezés leírása:

Örményesen a **megújuló energiával történő fűtés megvalósítása önkormányzati kezdeményezésre** történt. A község legnagyobb fűtési költséggel működő intézménye az általános iskola volt. Az önkormányzat döntése értelmében fűtőkorszerűsítést végeztek, **földgáz-fűtésről pellettel történő fűtés módra álltak át**. A pellet egy tiszta tüzelőanyag, amelynek magas az energiaértéke, könnyű a tárolása és a szállítása, alkalmazása esetén legalább harmad résszel csökkenhet a fűtési költség a földgázhoz viszonyítva. A pellet fűtés ráadásul környezetbarátabb a többi tüzelőanyagnál, mert újrahasznosított alapanyagot használ fel, és a szabályozott égés miatt a károsanyag-kibocsátása is alacsonyabb.

A fűtőkorszerűsítés az önkormányzat általános stratégiájának része. Azért döntöttek ezen energiaforrás mellett, mert a pellet-kazán egyéb mezőgazdasági hulladékok elégetésére is alkalmas, ezáltal a fűtési költségek tovább csökkenthetőek. Az önkormányzatnak a beruházásban nem volt partnere, de **kedvező hatása az egész lakosságot érinti**, mivel a fűtési költség megtakarításával további, más jellegű fejlesztések valósulhatnak meg. A többi intézményben is tervezik a földgáz kiváltását megújuló energiahordozókkal. A beruházásokhoz pályázati forrásokat szeretnének elnyerni.

A projekt hatékonysága tovább fokozható saját pellettáló üzem létesítésével, valamint a mezőgazdasági melléktermékek széles körének a felhasználásával.

TIPP!**Működő jó példák**

- www.videkstrategia.kormany.hu/mukodo-jo-peldak
- **„Helyi Gazdaságfejlesztés Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok”**
NFM-NGM-VÁTIkiadvány
 - **Településfejlesztési füzetek különszám**
(Irányelvek az európai falvak és vidéki térségek fenntartható fejlődéséért)
 - **Településfejlesztési füzetek 27.**
(Falumegújítás, Európa legjobbjai)
 - **Válogatás A Leader+ Keretében Megvalósított legjobb gyakorlatokból**
www.mnvh.eu/valogat-as-leader-kereteben-megvalositott-legjobb-gyakorlatokbol
 - **Legjobb Önkormányzati Gyakorlatok Programja**
„Példatadó Gyakorlatok Pályázat” nyertesei
www.toosz.hu

3. „Best1 – Középkolások Felkészítése a vállalkozói életre a Dél-Alföldön”

A szakmát tanuló fiatalok munkaerő piaci, elhelyezkedési esélyeit növeli, ha nemcsak a szakmát, hanem a szakma műveléséhez tartozó vállalkozói ismereteket, készségeket is elsajátítják. Ez a tudás és képesség nélkülözhetetlen, ha az iskolából kikerült diákok önálló vállalkozást indítanak, de akkor is hasznos, ha alkalmazottként jutnak munkához egy kisebb vagy nagyobb vállalkozás munkavállalóiként. Bács-Kiskun megye mezőgazdasági és élelmiszeripari szakképző iskolái ezért egy közös projekt keretében a vállalkozói létre készítették fel diákjaikat, kidolgozva ennek módszertanát is.

Projekt jellege: Nonprofit

Projektgazda: Pályázati projekt: Kocsis Pál Mezőgazdasági Szakközépiskola és Szakképző Intézet, mint pályázó, a konzorcium vezetője

Projektgazda típusa: Önkormányzati intézmény

Projektpartnerek: Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Középfokú Szakiskola és Szakiskola (Kiskunfélegyháza); Dózsa György Szakközépfokú Szakiskola (Kalocsa); Mezőgazdasági Középfokú Szakoktatási Továbbképző és Szaktanácsadó Intézet (Jánoshalma); Virágh Gedeon Szakközépfokú Szakiskola és Szakiskola (Kunszentmiklós); Petőfi Sándor Gimnázium Kertészeti Szakközépfokú Szakiskola és Kollégium (Kiskőrös); Bereczki Máté Kertészeti, Élelmiszeripari és Mezőgazdasági- Gépészeti Szakképző Iskola (Baja), TG Virágdekor Szakmunkásképző Szakiskola és Kollégium (Kecel); Bács-Kiskun Megyei Agrárkamara (Kecskemét).

Projekt helyszíne: Régió: Dél-Alföld Megye: Bács-Kiskun

Kistérség: Kecskeméti, Kiskunfélegyházi, Kalocsai, Jánoshalmi, Kunszentmiklói, Kiskőrösi, Bajai

Település: Kecskemét, Kiskunfélegyháza, Kalocsa, Jánoshalma, Kunszentmiklós, Kiskőrös, Baja, Kecel

A kezdeményezés leírása:

Dél-Alföld népességének 34,8%-a folytat mezőgazdasági tevékenységet, területének nagy része, 76,4%-a mezőgazdasági művelés alatt áll. A rendszerváltás nyomán Bács-Kiskun megyében is a mezőgazdaság és az élelmiszeripar vesztett szerepéből, a gazdasági aktivitás jelentősen csökkent, a munkanélküliségi ráta magas mutatón állandósult. A gazdasági ágak súlyában, fejlődési lehetőségeikben bekövetkezett változások hatására a munkaerő piaci igényekben új elvárások, követelmények jelentek meg. A regisztrált munkanélküliek és az aktív eszközökkel támogatottak körében kiugróan magas az általános iskolát, szakmunkásképzőt és szakközépfokú iskolát végzettek aránya.

A résztvevő iskolák közös pályázatot adtak be „Vállalkozói készségek fejlesztése a középfokú és felsőoktatásban” címmel a Phare program keretében, amely a vállalkozói ismeretek szakképzésbe történő beépítését célozta. A projekt nyolc elemből és tevékenységből állt. Első lépésként került sor a vállalkozói ismeretek tananyag kidolgozására, másodikként ennek a középfokú iskolák tananyagába történő integrálására, tanrendbe történő beépítésére. Ez alapján indult a *vállalkozói ismeretek oktatása* a nyolc középfokú iskolában, iskolánként minimum 60 diák számára. Negyedik elemként minden középfokú iskolában a kiválasztott diákokkal virtuális cégalapítás és üzleti terv kidolgozása történt meg. Ezt követte a diákvállalkozás indítása és működtetése, szintén minden középfokú iskolában. Következő lépés volt a virtuálisan megalapított vállalkozások tevékenységeinek beindítása. Fontos – hatodik – elem volt a régióban működő

vállalkozások csoportos meglátogatása. Mindezek után került sor a diákvállalkozások versenyének megrendezésére, majd a szakmai eredmények bemutatása céljából egy programzáró konferenciára.

A tantestület hat tagja elvégezte a „BEST” vállalkozói készségfejlesztő pedagógus program 120 órás továbbképzését 2004-2005-ben, amelynek segítségével nyolc mezőgazdasági és élelmiszeripari iskola tananyagába épülhetett be a vállalkozásindítás, működtetés témaköre. A kidolgozott tananyag és módszertani munka eredményei és hatásai nemcsak a tanulók készségfejlesztésénél jelentkeztek, hanem az őket oktató tanárok oktatási-nevelési eszköztára is további csoportépítő és problémamegoldó gyakorlatokkal bővült, illetve a felnőttképzésbe is beépült. *A tananyag igyekezett a helyi körülményekhez és adottságokhoz igazodni, a régió legjellemzőbb gazdasági ágazatának munkaerő utánpótlását biztosító mezőgazdasági és élelmiszeripari szakképzésben alkalmazva a módszert,* és ennek a törekvésnek az egyéni oktatók tapasztalataiból adódó gyakorlati példák és munkamódszerek is fontos részét képezték.

A fiatalok szemléleti és módszertani tudást, előzetes tapasztalatot szereztek a vállalkozások világról, amely segíti vállalkozóvá válásukat, munkaerő piaci esélyeiket. A legsikeresebb diákvállalkozás a zöldségtermesztés és -értékesítés területén működött, mivel a projekt határidő által szabott korlátaihoz ezeknek a növényeknek a tenyésztését lehetett igazítani. A projektben részt vett diákok között kiemelkedően magas a főiskolán, egyetemen továbbtanulók száma, illetve azoké, akik később külföldön szereznek munkatapasztalatot. *A kidolgozott tananyag és módszertan más középiskolákban és a felnőttoktatásban is felhasználható.* A nyomtatott segédlet egységesen készült el a résztvevő intézmények számára, az egyedi sajátosságokat a szaktanárok a tantárgyakhoz kapcsolódóan egyénileg érvényesítették. A tananyag törzsdokumentuma a jogi és adózási szabályok változásának követésével aktualizálható és így folyamatosan alkalmazható.

A mezőgazdaság és élelmiszer-gazdaság átalakulása egyre inkább szükségessé teszi a különböző üzemméretekben és gazdálkodási formákban való gondolkodást, hiszen a nagyvállalkozások, szövetkezetek száma és foglalkoztatási igénye alacsonyabb, mint a képzésből kikerülő szakmunkások száma, akik számára a saját vállalkozás vagy a saját, kisüzemi méretű gazdaság nyújthat alternatívát. A projekttel a kiskunfélegyházi intézmény helyi gazdasággal való kapcsolata még inkább erősödik, egyre több lehetőséget adva a gyakorlati oktatásra, a helyi gazdálkodó szervezetekkel, vállalkozásokkal történő szakképzési célú együttműködésre.

4. Mátraverebély – „A Csodák Földje”

A helyiek szerint Mátraverebély kicsiben olyan, mint Magyarország: gyönyörű fekvésű, környezeti adottságai rendkívül szerencsések, de mégis kihasználhatatlanok, és emellett egyre több problémával kell szembesülni. Ám ezen a településen nem keseregnek a problémákon, inkább szeretnék azokat sorra megoldani - és saját kezükbe veszik a jövőjüket.

Projekt jellege: Nonprofit

Projektgazda: Mátraverebélyi Önkormányzat

Projektgazda típusa: önkormányzat

Projekt partnerek: Nyikom Egyesület, Nógrád Megyei Cigány Kisebbségi Képviselők és Szószólók Szövetsége irányításával működő helyi Tanoda

Projekt helyszíne: Mátraverebély Régió: Észak-Magyarország Megye: Nógrád

Kistérség: Bátorfyerenyi *Település:* Mátraverebély

A kezdeményezés leírása:

A Mátraverebélyen korábban tapasztalt helyzet egyáltalán nem egyedi jelenség. Sajnos sok helyen előfordul, hogy nincs elegendő munkahely, és az emberek beletörődnek ebbe az állapotba.

A Mátraverebélyi Önkormányzat a sokat kritizált **közfoglalkoztatási rendszert kívánta saját adottságaihoz és igényeihez szabni**, és a munkanélküliség helyi kezelésének jövőbe mutató eszközévé tenni. A közfoglalkoztatásra nem úgy tekintettek, mint egy kötelező feladatra, hanem **megpróbálták kihozni belőle a maximumot**. Azt a néhány hónapot, amit a közfoglalkoztatott ilyen státuszban eltölt, sok minden hasznos dologra is fel lehet használni. Egyéni képességek és beállítottság felmérése, elméleti és gyakorlati oktatás, munkamorál javítás, közösségépítés, szemléletformálás – ez mind-mind része a település közfoglalkoztatásának. **Mindez szinte nulla forintból valósult meg**, de a gyakorlati hasznához nem férhet kétség.

2011 folyamán a mátraverebélyi közfoglalkoztatásba **a szokásos tevékenységek mellé sok új dolgot beépítettek**: kertépítés, gyógynövényismeret és -feldolgozás, gazdálkodási alapismeretek, lekvárfőzés, hímzés, kosárfonás, dísz tárgyak faragása, különféle díszek és kompozíciók készítése erdőben gyűjtött termékekből. A programot helyileg szervezett elméleti és gyakorlati vizsgával zárták. Ezen kívül elindult egy energetikai szemléletformálás is: a drága villamos energia helyett a nap- és szélenergia segítségével szeretnék segíteni a gazdál-

kode tevékenységüket – mégpedig úgy, hogy ezeket az eszközöket a közfoglalkoztatottak bevonásával ők maguk építik meg.

Az értékkeremtő közfoglalkoztatás 2011. április közepén indult. A korábbi hibákból tanulva és a romák szokásait alapul véve elkezdtek 50 dolgozó irányításával, a „többlepcsős” reformot, melynek eredményeként az emberek tisztességesen bejártak dolgozni és hasznosan kitöltötték a munkaidejüket:

1. lépcső - Gyógy- és fűszernövény kiskert létesítése

A településen nincs hagyománya a gyógynövény kertészkedésnek, nem is ismerik, nem is használják azokat. A vezetők azért láttak benne lehetőséget, mert *a legegyszerűbb, legolcsóbb gyógymódok alapja a gyógynövény, és bárki termesztheti a saját kertjében.* Egy nem helybéli önkéntestől kapták a palántákat, aki ezen túlmenően elkezdte tanítani az asszonyokat arra, hogy mit, hogyan és hová kell ültetni.

Eredmény: a gyógynövényismeret alapjainak lerakása.

2. lépcső - Mintakert kialakítás

Mivel a lakosság többsége a saját kiskertjét nem műveli, ezért úgy döntöttek, hogy létrehoznak egy mintakertet, ahol bárki megtanulhatja az alapokat. *Olyan kert alapjait rakták le, ahol a haszon- és pihenőkert ötvözete valósul meg - természetesen háztáji állattartással kiegészítve.*

Egy magánszemély adományaként egy lakóingatlan 2/3-os tulajdoni hányadát szerezték meg. Ez a kb. 2000 m²-es kert lett a mintakert, ahol először szabadon burjánzó növényzetet, fákat, bokrokat, cserjéket kellett kivágni. Ezek törzsét ágyásszegélyként hasznosították. Az önkormányzat korábbi vezetése az önkormányzati földeket értékesítette, így nagy gazdálkodásban nem gondolkodtak.

Eredmény: kertépítési alapismeretek megszerzése.

3. lépcső – Feldolgozó- és kézműipari tevékenységek

Ha egyszer beindul egy alaptevékenység, az már sok továbbfejlődési lehetőséget magához vonz, így történt ez Mátraverebélyen is. *Elkezdődött a fűszer-növények szárítása, feldolgozása, aromapárna készítése, lekvárfőzés, káposztasavanyítás, hímzés, kosárfonás, különféle díszek és kompozíciók készítése* erdőben gyűjtött termésekből, dísz tárgyak faragása.

Eredmény: termékek megjelenése.

4. lépcső – Vizsgáztatás

A hónapok alatt megszerzett elméleti és gyakorlati tudásról decemberben adtak számot az emberek. *A vizsgát sikeresen teljesítők tanúsítóányt kaptak*, az érdemjegyten túl szóbeli értékelésre is sor került.

Eredmény: nőtt az emberek önbecsülése.

5. lépcső – Rendhagyó téli közfoglalkoztatás

Az év utolsó hónapjában *elindult egy elektronikai újításokra, illetve alternatív energia felhasználására irányuló tevékenység*, amely többek között a következő évi közfoglalkoztatási programok kiszolgálására irányul – pl.: áramfejlesztő szobakerékpár, napkollektor sörös dobozból.

Eredmény: egy teljesen úttörő tevékenység elindulása.

A program teljes ideje alatt zajlott egy *heti egy napos elméleti oktatás*, továbbá a személyiségtesztek alapján az arra rászoruló személyeknek (12 fő) *személyiségfejlesztő foglalkozások*at tartott a helyi Tanoda vezetője.

Mátraverebély önkormányzati stratégiájának meghatározó eleme a településen élők képzettségi szintjének emelése, egészségi állapotának javítása és a munkahelyteremtésben való aktív részvétel. Mindhárom megvalósulásában hatékony eszköz a közfoglalkoztatás – ami lényegében szinte semmibe nem kerül az önkormányzatnak. Néhány hónap alatt elérték, hogy Mátraverebélyben közmunkásnak lenni nem szégyen.

